

BOOKA.

Knjiga **138**

ELENA FERANTE
MUČNA LJUBAV

Naslov originala

ELENA FERRANTE

L'AMORE MOLESTO

Copyright © Edizioni e/o 1992

All rights reserved.

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Kapetan Mišina 8

office@booka.in

www.booka.in

PREVOD SA ITALIJANSKOG

Jelena Brborić

LEKTURA

Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA

Borka Šlepčević

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Monika Lang

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2020.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

MUČNA LJUBAV
ELENA FERANTE

Mojoj majci

1.

Moja majka se utopila tokom noći 23. maja, na moj rođendan, u moru kraj jednog naselja po imenu Spakavento, na nekoliko kilometara od Minturna. Baš u toj regiji smo, potkraj pedesetih, dok je moj otac još uvek živeo s nama, leti iznajmljivali sobu u jednoj seoskoj kući i provodili jul spavajući upetoro u nekoliko usijanih kvadratnih metara. Mi devojčice svako jutro bismo popile po sveže jaje, probijale smo se ka moru kroz visoku trsku, prateći zemljane i pešćane puteljke i išle da se kupamo. One noći kad je moja majka umrla, vlasnica te kuće, koja se zvala Roza i koja je tada imala više od sedamdeset godina, čula je kako joj neko kuca na vrata, ali ih, iz straha od lopova i ubica, nije otvorila.

Moja majka je dva dana pre toga, 21. maja, krenula vozom u Rim, ali u njega nikada nije stigla. U poslednje vreme mi je dolazila u posetu barem jednom mesečno, na po nekoliko dana. Nije mi se sviđalo da je čujem kako se kreće po kući. Budila se u zoru i, po svom običaju, glancala je kuhinju i dnevnu sobu od poda do plafona. Trudila sam se da ponovo zaspim, ali mi to nije polazilo za rukom: ležeći ukočena u postelji, imala sam utisak da me tim rintanjem po kući ponovo vraća u telo devojčice, ali naboranog lica. Kad je dolazila s kafom, povlačila sam se u ugao kreveta, kako me, sedajući

na njegovu ivicu, ne bi dodirnula. Njena druželjubivost mi je smetala: odlazila je u nabavku i zbližavala se s prodavcima s kojima ja, za deset godina, jedva da sam razmenila dve reči, išla je u šetnje gradom s nekim svojim poznanicama, postajala je prijateljica mojih prijatelja, kojima je pričala priče iz svog života, uvek iste. S njom sam umela da budem samo suzdržana i neiskrena.

U Napulj se vraćala na prvi znak moje netrpeljivosti. Prikupljala je svoje stvari, doterivala kuću taj poslednji put i obećavala da će se uskoro vratiti. Ja sam se, zatim, vrtela po sobama ponovo nameštajući, po svom ukusu, sve ono što je ona ispremeštala po svome. Vraćala sam slanik u pregradu u kojoj sam ga držala godinama, premeštala sam deterdžent na mesto koje mi je oduvek delovalo zgodno, rasturala sam red koji je ona zavela u mojim fiokama i puštala da u mojoj radnoj sobi ponovo zavlada kaos. Čak je i miris koji je ostavljala za sobom – miris koji je stan ispunjavao nemirom – nakon izvesnog vremena nestajao, poput mirisa kratkotrajnih letnjih pljuskova.

Često se dešavalo da propusti voz. Obično je dolazila onim narednim ili tek sutradan, ali ja na to nikako nisam uspevala da se naviknem i brinula sam se. Telefonirala sam joj zabrinuto. Kada bih napokon začula njen glas, grdila sam je sa izvesnom oštrinom: zašto nije krenula, zašto mi se nije javila? Ona se nevoljno pravdala, veselim glasom me pitala šta to zamišljam da može da joj se dogodi, u njenim godinama. „Svašta“, odgovarala sam. Oduvek sam zamišljala zaverre skovane baš kako bi je uklonile s lica zemlje. Kad sam bila mala, periode njenog odsustva provodila sam čekajući je u kuhinji, pored prozora. Gorela sam od želje da je ugledam u dnu ulice, poput figure u kristalnoj kugli. Disala sam u staklo, zamagljujući ga, kako ne bih gledala ulicu bez nje.

Ukoliko je kasnila, uznemirenost se do te mere pojačavala da sam počinjala da drhtim. Tada sam bežala u jednu ostavu, bez prozora i električnog svetla, koja se nalazila odmah pored sobe koju su delili ona i moj otac. Zatvarala sam vrata i sedela u mraku, i tamo u tišini plakala. Taj sobičak je bio efikasno protivsredstvo. U meni je budio strah koji je nadjačavao zabrinutost za majčinu sudbinu. U mrklom mraku, zagušljivom zbog mirisa DDT-ja, napadali su me šareni obrisi koji su mi na nekoliko sekundi lako doticali zenice ostavljajući me bez daha. „Ubiću te kad se vratiš“, mislila sam u sebi, kao da me je ona tu zatvorila. Ali sam zatim, čim bih u hodniku začula njen glas, istrčavala da ravnodušno kružim oko nje. Ta ostava mi se vratila u misli kad sam čula da je na put krenula na vreme ali da nije stigla na odredište.

Te večeri primila sam prvi telefonski poziv. Majka mi je pribranim glasom saopštila da ne može ništa da mi kaže, da je s njom neki čovek koji joj to ne dopušta. Potom je počela da se smeje i spustila slušalicu. U tom trenutku prevagnula je zapanjenost. Pomislila sam da hoće da se šali, i pomirila se s tim da čekam drugi poziv. I zaista, provela sam sate smišljajući pretpostavke, uzalud sedeći kraj telefona. Tek sam se posle ponoći obratila jednom prijatelju policajcu, koji je bio veoma ljubazan: rekao mi je da se ne brinem, da će se on za sve postarati. Međutim, noć je prošla bez vesti od moje majke. Izvesno je bilo samo da je krenula na put: udovica De Rizo, njena vršnjakinja, koja je živela sama i s kojom je moja majka već petnaest godina naizmenično prolazila kroz periode finog susedovanja i periode neprijateljstva, rekla mi je preko telefona da ju je ispratila na stanicu. Dok je moja majka stajala u redu da kupi kartu, udovica joj je kupila bocu mineralne vode i neki časopis. Voz je bio krcat, ali je moja majka, bez obzira na to, uspeła da nađe mesto pored prozora

u jednom kupeu punom vojnika na odsustvu. Pozdravile su se poručujući jedna drugoj da se čuvaju. Kako je bila obučena? Kao i uvek, na sebi je imala istu onu odeću koju je nosila godinama: plavu suknju i blejzer, crnu kožnu tašnu, stare cipele s niskom potpeticom, pohabani kofer.

U sedam izjutra, majka mi je ponovo telefonirala. Iako sam je ja zasula pitanjima („Gde si? Odakle telefoniraš? S kim si?“), odgovorila mi je samo nižući glasno, izgovarajući svaki sa uživanjem, brojne skaredne izraze na dijalektu. Potom je spustila slušalicu. Te skarednosti su me dovele u stanje uzrujanog ustuknuća. Ponovo sam pozvala svog prijatelja, zapanjivši ga zbunjenom mešavinom italijanskog i dijalekatskih izraza. Želeo je da zna da li mi je majka u poslednje vreme bila naročito depresivna. Nisam to znala. Priznala sam da nije više bila ista kao ranije, mirna, spokojno vesela. Smejala se bez razloga, previše je pričala; ali stari ljudi su često takvi. I moj prijatelj se s tim složio: stalno se dešava da stari ljudi, čim nastupe prvi toplotni talasi, počnu da se ponašaju čudno; to nije razlog za brigu. Ja sam pak nastavila da se brinem, prešpartala sam čitav grad uzduž i popreko tražeći je, naročito na mestima za koja sam znala da po njima voli da se šeta.

Treći poziv je stigao u deset sati naveče. Moja majka je zbunjeno pričala o nekom čoveku koji ju je progonio kako bi je oteo umotan u tepih. Zatražila je da joj pritekнем u pomoć. Preklinjala sam je da mi kaže gde se nalazi. Ona je onda promenila ton, rekla je da je bolje da mi ne kaže. „Zatvori se i ne otvaraj nikome“, savetovala me je. Taj čovek želi da učini nažao i meni. Zatim je dodala: „Idi da spavaš. Ja sad idem da se kupam.“ To je bilo sve.

Sutradan su dvojica dečaka ugledala njeno telo kako pluta na nekoliko metara od obale. Na sebi je imala samo grudnjak. Kofer nije pronađen. Nije pronađen ni plavi komplet. Nisu

pronađene ni gaćice, čarape, cipele ni tašna s dokumentima. Na prstu je pak imala verenički prsten i burmu. Na ušima je imala minduše koje joj je moj otac poklonio pre pola veka.

Videla sam njeno telo i pred tim modrim predmetom pomislila sam da možda treba za njega da se uhvatim kako ne bih završila ko zna gde. Nije bilo znakova koji bi ukazali na to da je napadnuta. Videla se samo pokoja laka modrica od talasa koji su je čitave noći nanosili na grebene. Učinilo mi se da joj oko očiju vidim tragove teške šminke. Dugo sam s nelagodom posmatrala njene potamnele noge, izuzetno mladolike za ženu od šezdeset tri godine. Sa istom nelagodom primetila sam i da je grudnjak daleko od pohabanih grudnjaka koje je po običaju nosila. Korpe su bile od fine čipke i providele su se u predelu bradavica. Spajala su ih tri izvezena slova V, znak marke jedne napolitanske radnje ekskluzivnog donjeg rublja za gospođe, marke sestara Vosi. Kada su mi ga predali, zajedno s njenim mindušama i prstenjem, dugo sam ga mirisala. Imao je prodoran miris nove tkanine.

2.

Tokom sahrane bila sam zapanjena sopstvenom mišlju da napokon više ne moram da se brinem o njoj. Odmah potom, osetila sam da mi mlaka tečnost kvasi međunožje.

Nalazila sam se na čelu duge povorke rođaka, prijatelja i poznanika. Moje dve sestre su se privile uz mene. Jednu od njih sam pridržavala podruku iz straha da će izgubiti svest. Druga me je snažno stezala kao da zbog preterano otečenih očiju ne vidi pred sobom. To nevoljno popuštanje tela uplašilo me je poput pretnje kaznom. Nisam uspela da pustim ni jednu jedinu suzu: nisu mi nadolazile, ili možda to nisam želela.

Osim toga, ja sam jedina izgovorila koju reč kako bih opravdala svog oca koji nije poslao cveće niti je došao na sahranu. Moje sestre nisu pokušale da prikriju svoje neodobravanje, i sad kao da su se trudile da pokažu svima da imaju dovoljno suza da nadoknade i one koje nismo prolili ni ja ni moj otac. Osećala sam se kao optuženik. Kada se uz povorku našao neki crnac koji je na leđima nosio platna u ramovima od kojih je prvo (ono koje mu se moglo videti na leđima) prikazivalo grubu sliku polunage Ciganke, ponadala sam se da ni one ni ostala rodbina to neće primetiti. Autor tih slika bio je moj otac. Možda je i u tom trenutku radio na nekoj od svojih mazarija. I dalje je pravio kopiju za kopijom te odvratne Ciganke koja je decenijama prodavana po ulicama i mesnim vašarima, ispunjavajući kao i uvek za sitne pare narudžbine ružnih bezvrednih slika za dnevne boravke sitne buržoazije. Ironija slučaja koja je dovodila u vezu časove sa susretima, rastancima i starim ozlojeđenostima poslala je na sahranu moje majke ne njega samog već tu njegovu najznačajniju sliku koju smo mi, njegove kćerke, prezirale više nego njenog autora.

Bila sam umorna od svega. Od dolaska u grad, nisam stala ni na tren. Danima sam sa ujakom Filipom, bratom moje majke, obilazila nepristupačne kancelarije, sitne posrednike koji su bili u stanju da ubrzaju birokratske procedure i, nakon dugog čekanja po redovima, proveravala da li su činovnici za šalterima spremni da prevaziđu nepremostive prepreke u zamenu za pozamašne novčane nadoknade. Ujak je nekoliko puta uspeo da postigne izvestan efekat mašući praznim rukavom svog sakoa. Desnu ruku je izgubio u podmaklo doba, kada mu je bilo pedeset šest godina, radeći za strugom u jednoj maloj fabrici na periferiji, i otad se svojim invaliditetom služio čas kako bi tražio usluge, čas kako bi onima koji su odbijali da mu ih učine poželeo da ih

zadesi ista nesreća. Međutim, najbolje rezultate postigli smo rasipajući nepotrebno velike sume novca. Na taj način smo u kratkom roku obezbedili neophodna dokumenta, dozvole, ne znam ni sama kolikog broja stvarnih i izmišljenih organa vlasti, sahranu prve klase i, ono najteže, grobno mesto.

Za to vreme, leš Amalije, moje majke, iskasapljen autop-sijom, postajao je sve teži zbog toga što smo ga uz ime i prezime, datum rođenja i datum smrti vukli čas pred neprijatne, čas pred ulagivačke činovnike. Osećala sam potrebu da ga se rešim, a ipak, pošto još nisam bila sasvim iscrpljena, tražila sam da budem jedan od nosača kovčega. To mi je dopušteno uz mnogo otpora: žene ne nose kovčeg. Bila je to užasna ideja. Pošto su oni koji su zajedno sa mnom nosili kovčeg (jedan rođak i dva zeta) bili viši od mene, čitavim putem sam strahovala da će mi se drvo kovčega useći između ključne kosti i vrata, zajedno sa telom koje je sadržalo. Kada je kovčeg položen u pogrebna kola a ona su krenula, nekoliko koraka i sraman osećaj olakšanja bili su dovoljni da se napetost ispolji kroz taj tajni mlaz iz utrobe.

Topla tečnost koja je iz mene izlazila protiv moje volje delovala mi je kao dogovoren znak stranih sila unutar mog tela. Pogrebna povorka napredovala je ka Trgu Karla III. Činilo mi se da žućkasta fasada Kaznionice s mukom upija u sebe pritisak čitavog rejona Inčis. Sećanje na topografiju ulica delovalo mi je nestabilno poput gaziranog pića koje, ukoliko ga protrese, počinje da se penuša i preliva. Osećala sam kako se grad rastapa od vreline, pod sivom prašnjavom svetlošću, i u sebi sam premotavala priču o detinjstvu i ranoj mladosti koji su me navodili da lutam oko Veterinarije sve do Botaničke bašte, ili uvek vlažnim pločnikom, pokrivenim trulim povrćem, pijace Sant Antonio Abate. Imala sam utisak da moja majka sa sobom odnosi čak i mesta, čak i imena ulica. Posmatrala

sam svoj odraz i odraze svojih sestara u staklu, između cvetnih venaca, poput fotografije napravljene pri lošem svetlu, beskorisne za buduće sećanje. Pokušavala sam da se đonovima cipela prikujem za kaldrmu trga, osećala sam miris cveća položenog na pogrebna kola koji je do mene dopirao već truo. U izvesnom trenutku sam se uplašila da će krv početi da mi curi niz gležnjeve i pokušala da se odvojim od sestara. To je bilo neizvodljivo. Morala sam da sačekam da povorka skrene na trgu, da se popne Ulicom don Boska i da se na kraju stopi sa saobraćajnom gužvom i gomilom ljudi. Tetke i teče, ujaci i ujne, i njihova deca, počeli su da nas grle jedni za drugima: meni jedva poznati ljudi koje godine behu izmenile, s kojima sam se viđala samo tokom rane mladosti i neki koje možda nikada nisam videla. Malobrojne osobe kojih sam se jasno sećala nisu se pojavile. Ili su možda bile tu ali ih nisam prepoznala zbog toga što sam ih iz detinjstva pamtila samo po detaljima: po oku koje je gledalo u pogrešnom pravcu, šepavoj nozi, maslinastoj boji kože. Umesto toga, osobe kojima ni ime nisam znala povlačile su me u stranu i nabrajale mi stare nepravde koje im je naneo moj otac. Nepoznati ali veoma ljubazni mladići i devojke, vični razgovoru pogodnom za takve okolnosti zapitkivali su me kako sam, kako mi ide, čime se bavim. Odgovarala sam: dobro, ide mi dobro, crtam stripove, a njima kako ide? Brojne naborane žene, kojima su od potpune crnine odeće odudarala samo bleđa lica, hvalile su Amaljinu izuzetnu lepotu i dobrotu. Neki od njih su me grlili s takvom silinom i lijući tako obilne suze da sam se lelujala između osećaja da se gušim i nepodnošljivog osećaja vlažnosti koji mi se od njihovog znoja i suza spuštao sve do prepona. Prvi put sam bila zadovoljna što sam obukla tamnu haljinu. Spremala sam se da se udaljim kada je ujak Filipo počeo po svome. Mora da je u njegovom sedamdesetogodišnjem umu,

u kome su se prošlost i sadašnjost često mešale, neki detalj oborio već rasklimatane barijere. Počeo je glasno da psuje na dijalektu, zapanjivši sve prisutne, mlatarajući mahnito jedinom rukom koju je imao.

„Jeste li videli Kazertu?“, upitao je obrativši se meni i mojim sestrama, isprekidanog daha. Ponovio je više puta to poznato prezime, preteći zvuk iz detinjstva koji je u meni budio nelagodu. Potom je dodao, modar u licu: „Bez stida. Na Amalijinoj sahrani. Da je tvoj otac bio ovde, ubio bi ga.“

Nisam želela da slušam priče o Kazerti, toj skupini dečjih strahova. Pretvarala sam se da je sve u redu i pokušala da ga umirim, ali on me nije ni čuo. Štaviše, stegnuo me je uznemireno svojom jedinom šakom, kao da želi da me uteši zbog uvrede nanete tim imenom. Izvukla sam se grubo, obećala sestrama da ću na groblje stići na vreme za pokop i vratila se na trg. Žurno sam potražila neki bar. Upitala sam gde se nalazi kupatilo i zatvorila se u smrdljivu kabinu s prljavom klozetskom šoljom i žučkastim lavaboom.

Mlaz krvi bio je obilan. Osetila sam mučninu i blagu vrtočlavicu. U polusenci sam ugledala svoju majku kako raširenih nogu otkopčava špenadlu, kako odvaja od međunožja, kao da je bilo zalepljeno za njega, krvavo laneno platno, okreće se ka meni bez iznenađenja i kaže smireno: „Izađi, šta radiš ovde?“. Briznula sam u plač, prvi put posle mnogo godina. Plakala sam udarajući jednom šakom po lavabou, maltene u pravilnim intervalima, kao da pokušavam da nametnem ritam suzama. Kada sam toga postala svesna, prestala sam, obrisala se što sam bolje mogla maramicama i izašla da nađem apoteku.

Tada sam ga ugledala prvi put. „Mogu li u nečemu da vam pomognem?“, upitao me je kad sam se sudarila s njim na nekoliko sekundi, dovoljno vremena da na licu osetim

tkaninu njegove košulje, da primetim plavi poklopac olovke koja mu je virila iz džepa na sakou i da registrujem nesigurnost u njegovom glasu, prijatan miris, ogoljenu kožu vrata i masu savršeno uredne guste sede kose.

„Znate li gde ima apoteka?“, upitala sam i ne gledajući ga, usredsređena na odstupanje kojim bi se prekinuo svaki kontakt.

„Na Korzou Garibaldi“, odgovorio mi je dok sam uspostavljala minimalnu distancu između kompaktne mrlje njegovog koščatog tela i sebe. Sada kao da je, u beloj košulji i plavom sakou, bio zalepljen za fasadu zgrade Albergo dei poveri. Imao je blede lice, bio je lepo obrijan, bez začuđenosti u pogledu koji mi se nije svideo. Zahvalila sam mu promrmljavši i požurila u pravcu koji mi je pokazao.

Njegov glas je nastavio da me prati, ljubaznost je prešla u prodorno, sve vulgarnije siktanje. Dostigao me je niz prostakluka na dijalektu, blag potok zvukova koji su u smesu sperme, pljuvačke, fekalija, urina, izlučevina iz svih mogućih telesnih otvora uplitali mene, moje sestre i moju majku.

Osvrnula sam se iznenada, još više iznenađena zbog bezrazložnosti uvreda. Međutim, čovek beše nestao. Možda je prešao ulicu pa se izgubio među automobilima, možda je skrenuo za ugao ka pijaci Sant Antonio Abate. Sačekala sam da mi se lupanje srca postepeno smiri i da nestane neprijatno ubilačko pulsiranje. Ušla sam u apoteku, kupila pakovanje uložaka i vratila se u bar.

3.

Na groblje sam stigla taksijem, jedva na vreme da vidim kako spuštaju kovčeg u raku sa sivom nadgrobnom pločom

i kako ga potom zatrpavaju zemljom. Moje sestre su otišle odmah nakon pokopa, automobilima, sa svojim muževima i decom. Jedva su čekale da se vrate svojim kućama i da zaborave. Zagrlile smo se i obećale da ćemo se uskoro ponovo videti, ali znale smo da se to neće dogoditi. U najboljem slučaju ćemo razmeniti nekoliko telefonskih poziva kako bismo, s vremena na vreme, izmerile porast uzajamne otuđenosti. Godinama smo sve tri živele u različitim gradovima, imale smo svaka svoj život i zajedničku prošlost koja nam se nije sviđala. U retkim prilikama kada smo se viđale, bilo nam je draže da prećutimo sve ono što bismo mogle da kažemo.

Kada sam ostala sama, pomislila sam da će me ujak Filipo pozvati u svoju kuću, u kojoj sam prethodnih dana bila njegov gost. On to pak nije učinio. Tog jutra sam mu rekla da moram da odem u majčin stan da uzmem malobrojne stvari za koje sam bila vezana, da otkažem ugovor o stanarini, svetlo, gas, telefon; a on je verovatno pomislio da je uzalud da me pozove kod sebe. Udaljio se ne pozdravivši me, poguren, vukući noge, iscrpljen arteriosklerozom i iznenadnim naletom starih ozlojeđenosti zbog kojih je bljuvao bizarne uvrede.

Tako sam se našla zaboravljena na ulici. Gomila rođaka se povlačila ka periferiji s koje je došla. Moju majku su pod zemlju stavili drski grobari, u grob koji je zaudarao na vosak i trulo cveće. Mene su bolela krsta i imala sam grčeve u stomaku. Odlučila sam se nerado: hodala sam uz usijani zid Botaničke bašte sve do Trga Kavur, kroz vazduh koji je postajao sve teži od automobilskih izduvnih gasova i žamora dijalekatskih zvukova koje sam nerado dešifrovala.

Bio je to jezik moje majke, koji sam uzalud pokušavala da zaboravim zajedno s mnogim drugim njenim odlikama.

Kada smo se viđale u mojoj kući, ili kada sam ja dolazila u Napulj, u kratke poludnevne posete, ona se trudila da se služi usiljenim italijanskim, ja sam, samo kako bih joj pomogla, s nelagodom prelazila na dijalekat. Ne na veseli nostalgican dijalekat: na jedan neprirodni dijalekat, korišćen neiskusno, izgovaran poput loše naučenog stranog jezika. U zvukovima koje sam nerado izgovarala čuo se eho burnih svađa Amalije i mog oca, mog oca i njene rodbine, nje i rodbine mog oca. Postajala sam netrpeljiva. Ubrzo sam se vraćala svom italijanskom, a ona se prepuštala svom dijalektu. Sad kad je bila mrtva i kad sam mogla zauvek da ga izbrišem, zajedno sa uspomnama koje je nosio sa sobom, njegov zvuk me je uznemiravao. Poslužila sam se njime da kupim prženu picu punjenu rikutom. Nakon nekoliko dana provedenih gotovo u postu, pojela sam je u slast, s nogu, kružeći po zapuštenom parkiću sa sasušenim oleandrima i posmatrajući brojne stare ljude koji su međusobno razgovarali. Gust promet ljudi i automobila tik uz parkić nije mi davao mira te sam odlučila da se popnem u majčin stan.

Amalijin stan se nalazio na trećem spratu jedne stare zgrade okružene građevinskim skelama. Zgrada je pripadala onim građevinama istorijskog centra koje su noću bile polunapuštene, a u kojima su tokom dana boravili činovnici koji obnavljaju dozvole, jure potvrde o rođenju i mestu stanovanja, koji preko kompjutera rezervišu ili kupuju karte za avione, vozove i brodove, sklapaju polise osiguranja za slučaj krađe, požara, bolesti i smrti, sastavljaju komplikovane izjave o primanjima. Običnih stanovnika bilo je malo ali kada je moj otac, pre dvadeset godina – u trenutku kada mu je Amalija rekla da želi da se rastavi od njega i kada smo je mi kćerke napokon podržale u tom izboru – izbacio sve četiri iz kuće, tamo smo igrom slučaja pronašle stan za iznajmljivanje.

Zgrada mi se nikad nije sviđala. U meni je budila nemir, poput kakvog zatvora, suda ili bolnice. Moja majka je pak njome bila zadovoljna: delovala joj je impozantno. Zapravo je bila ružna i prljava, počevši od velikih ulaznih vrata, koja su redovno obijana kad god bi upravnik zgrade dao da se popravi brava. Vrata su bila prašnjava, pocrnela od izduvnih gasova, s velikim mesinganim kvakama koje od početka veka nisu glačane. U dugom mračnom hodniku, iz kog se izlazilo u unutrašnje dvorište, tokom dana se uvek neko zadržavao: studenti, prolaznici koji su čekali autobus čija se stanica nalazila nekoliko metara odatle, prodavci upaljača, papirnih maramica, pečenog kukuruza ili kestenja, turisti koji su se sklanjali od sunca ili kiše, namračeni muškarci svih rasa koji su većito razgledali vitrine koje su se prostirale duž zidova. Ovi poslednji su uglavnom pokušavali da prekrate čekanje posmatrajući umetničke fotografije jednog vremešnog fotografa čija se radnja nalazila u zgradi: mladence u svečanim odelima, devojke blistavih osmeha, mlađice u uniformi bezočnih izraza lica. Tu se jedanput na nekoliko sati našla i jedna Amalijina fotografija za dokumenta. Ja sam bila ta koja je fotografu preporučila da je ukloni pre nego što moj otac prošavši tuda plane i razbije vitrinu.

Prošla sam unutrašnje dvorište spuštenog pogleda i popela sam se uz kratko stepenište koje je vodilo ka staklenim vratima ulaza B. Bilo mi je drago što je portir odsutan. Žurno sam ušla u lift. To je bilo jedino mesto u čitavoj zgradi koje mi se sviđalo. Obično nisam volela te metalne sarkofage koji su se peli velikom brzinom ili se strovaljivali nadole čim bih pritisla dugme, otvarajući mi rupu u stomaku. Međutim, taj je imao drvene zidove, staklena vrata sa sivim šarama po obodima, obrađene mesingane kvake, dve elegantne klupice, jednu naspram druge, ogledalo i prigušeno svetlo;

zaustavljao se uz skladno škripanje, umirujućom brzinom. Kutija za žetone iz pedesetih godina, s velikim stomakom i povijenim kljunom koji je gledao nagore ka plafonu, spremnim da proguta kovanice, ispuštala je metalni jecaj na svakom spratu. Lift se već godinama pokretao pritiskom dugmeta, a kutija je uzalud ostala prikovana za desni zid. Međutim, iako je kvarila spokojnu vremešnost tog prostora, nenametljiva praznoća kutije za žetone nije mi smetala.

Sela sam na jednu klupicu i učinila ono što sam dok sam bila mala činila kad god mi je trebalo da se smirim: umesto da pritisnem dugme s brojem tri, pustila sam da me lift ponese sve do petog sprata. To mesto je bilo prazno i mračno otkada je, mnogo godina ranije, advokat koji je tu imao kancelariju otišao odnevši sa sobom i sijalicu koja je osvetljavala sprat. Kada se lift zaustavio, dopustila sam da mi dah sklizne u stomak i da mi se, zatim, polako vrati u grlo. Kao i uvek, nakon nekoliko sekundi, i svetlo u liftu se ugasio. Pomislila sam da pružim ruku ka ručici na vratima lifta: bilo je dovoljno povući ih i svetlo bi se ponovo palilo. Međutim, nisam se pomerila i nastavila sam da dišem duboko. Jedini zvuk koji se čuo bio je zvuk crva koji su proždimali drvo lifta.

Samo nekoliko meseci ranije (pet, šest?), ponesena iznenadnim impulsom, tokom jedne od svojih kratkih poseta, poverila sam se majci da sam tokom adolescencije u tom tajnom mestu nalazila utočište i pvela sam je sa sobom do vrha. Možda sam želela da uspostavim među nama neku bliskost koje tu nikada nije bilo, možda sam zbunjeno želela da joj stavim do znanja da sam oduvek bila nesrećna. Međutim, nju je činjenica da sam visila u praznom prostoru, u tom rasklimatanom liftu, samo zabavila.

„Jesi li imala nekog muškarca za sve ove godine?“, upitala sam je tada iz vedra neba. Pod tim sam mislila na to da li je,

nakon što je napustila mog oca, imala nekog ljubavnika. Bilo je to veoma neobično pitanje, u sklopu svih pitanja koja su među nama bila moguća otkad sam bila devojčica. Međutim, njeno telo, na nekoliko centimetara od moga na drvenoj klupici, nije pokazalo znake uznemirenosti. Nije ih pokazao ni njen glas koji je bio jasan i odmeren: nisam. Nije bilo ni jednog jedinog znaka koji bi me mogao navesti da pomislim da me laže. I zato nisam imala ni trunku sumnje. Lagala me je.

„Imaš ljubavnika“, rekla sam joj ledenim glasom.

U poređenju s njenim obično uzdržanim ponašanjem, reakcija joj je bila prenaplašena. Zadigla je haljinu sve do struka, pokazavši mi duboke, razvučene gaće roze boje. Smejuljila se i rekla nešto nepovezano o mekom mesu, o opuštenom stomaku, ponavljala je: „Pipni“, pokušavajući da me uzme za ruku kako bi je položila na svoj naduti beli stomak.

Povukla sam se od nje i spustila ruku na srce kako bih umirila njegovo ubrzano lupanje. Ona je pustila rub haljine da padne, ali su joj noge ostale otkrivene, žučkaste pod svetlom lifta. Pokajala sam se što sam je odvela u svoje utočište. Više od svega sam želela da se pokrije. „Izađi“, rekla sam joj. To je zaista i učinila: nikad mi se nije protivila. Bio je dovoljan jedan korak kroz otvorena vrata da se izgubi u tami. Ostavši sama u liftu, osetila sam neko spokojno zadovoljstvo. Jednim nepromišljenim pokretom zatvorila sam vrata. Nakon nekoliko sekundi, svetlo u liftu se ugasio.

„Delija“, promrmljala je moja majka, ali bez uznemirenosti. Nikada nije bila uznemirena u mom prisustvu, čak i u toj prilici mi se učinilo da, po staroj navici, umesto da od mene traži da je umirim, ona pokušava da umiri mene.

Neko vreme sam ostala da se tako sladim svojim imenom, kao ehom nekog sećanja, apstrakcijom koja mi némo odzvanja u glavi. Učinilo mi se da je u pitanju njen glas, već neko

vreme bestelesan, kojim me je tražila po kući kad nije znala gde sam.

Sada sam bila tu i pokušavala da na brzinu izbrišem sećanje na taj eho. Imala sam utisak da nisam sama. Da me posmatra ne ta Amalija od pre nekoliko meseci, sada mrtva, već neka druga ja koja je izašla na sprat da me vidi kako sedim. Mrzela sam sebe kad se to dešavalo. Osećala sam sram videvši sebe kako némo sedim u zastareloj kabini, i u praznom prostoru i mraku, skrivena kao u nekom gnezdu u krošnji drveta s dugim repom od čeličnih sajli, koji se umorno klatio s tela lifta. Pružila sam ruku ka vratima i neko vreme ih opipavala pre nego što sam našla kvaku. Mrak se povukao na drugu stranu stakla sa arabesknim šarama.

Oduvek sam to znala. Postojala je linija koju nisam bila u stanju da prekoračim razmišljajući o Amaliji. Možda sam se tu nalazila kako bih je prekoračila. Uplašila sam se toga, pritisla dugme s brojem tri, i lift se bučno pokrenuo. Uz škripu je počeo da se spušta ka stanu moje majke.

4.

Ključeve od stana zatražila sam od komšinice, udovice De Rizo. Dala mi ih je, ali je odlučno odbila da sa mnom uđe u stan. Bila je gojazna i sumnjičava, na desnom obrazu imala je veliki mladež u kome su se nastanile dve duge sede dlake, kosa joj je bila razdeljena po sredini i uvijena u pletenice koje su joj se spajale na potiljku. Na sebi je imala crninu, možda po običaju, možda zato što se još nije presvukla posle sahrane. Ostala je na svom pragu da me posmatra kako tražim pravi ključ. Međutim, vrata nisu bila pažljivo zaključana. Uprkos navici, Amalija je zaključala samo jednu od dve

brave, onu koja se okretala dva puta. Drugu, koja se okretala pet puta, nije upotrebila.

„Otkud to?“, upitala sam komšinicu širom otvorivši vrata.

De Rizova je oklevala. „Glava joj je bila pomalo u oblaci-ma“, rekla je, ali mora da joj se taj izraz učinio neučtivim, i zato je dodala: „Bila je zadovoljna.“ Zatim je još malo oklevala: bilo je očigledno da bi se rado upustila u ogovaranje, ali plašila se duha moje majke koji je lebdeo po stepeništu, po stanu, sigurno i po njenom domu. Ponovo sam je pozvala da uđe nadajući se da će mi svojom pričom praviti društvo. Ona je to odlučno odbila uz drhtaj, a oči su joj se zacrvenele.

„Zašto je bila zadovoljna?“, upitala sam.

Još malo je oklevala a potom se odlučila.

„Već neko vreme joj je u posetu dolazio neki visoki gospodin, od onih što izazivaju poštovanje.“

Posmatrala sam je neprijateljski. Odlučila sam da ne želim više da je slušam.

„Njen brat“, rekla sam.

De Rizova je začkiljila očima, bila je uvređena: moja majka i ona bile su dugogodišnje prijateljice i odlično je poznavala ujaka Filipa. Niti je bio visok niti je izazivao neko naročito poštovanje.

„Njen brat“, ponovila je s neiskrenim odobravanjem.

„Zar nije tako?“, upitala sam razdražena njenim tonom. Ona me je hladno pozdravila i ušla u svoj stan.

Kada se uđe u stan osobe koja je nedavno umrla, nije lako poverovati da je napušten. Kuće u sebi ne čuvaju duhove već posledice poslednjih činova za života. Prvo sam začula šum vode koji je dolazio iz otvorene kuhinjske česme, i na tren, dok su mi se istina i laži komešale u stomaku, pomislila da mi majka nije mrtva, da je njena smrt samo deo duge mučne uobrazilje koja je započela ko zna kad. Bila sam sigurna

da je u stanu, živa, da stoji pored sudopere i da pere sudove mrmljajući nešto sebi u bradu. Međutim, roletne su bile spuštene, u stanu je vladao mrak. Upalila sam svetlo i ugleдалa staru mesinganu slavinu iz koje je u snažnom mlazu voda tekla u praznu sudoperu.

Zatvorila sam je. Moja majka je pripadala jednoj generaciji u nestajanju koja nije bila u stanju da razume rasipanje bilo kakve vrste. Nije bacala stari hleb, koristila je čak i koru sira da njome začini čorbu, meso gotovo nikad nije kupovala, ali je od mesara tražila kosti bez mesa kako bi ih stavila u supu, a zatim ih je sisala kao da u sebi sadrže čudesne supstance. Nikada ne bi zaboravila odvrnutu slavinu. Vodu je koristila sa štedljivošću koja se pretvorila u reflekse pokreta, sluha i glasa. Ukoliko se dešavalo da kao devoјčica ostavim da se u sudoperu sliva čak i slabašan mlaz vode, poput igle, tren kasnije mi je dovikivala bez prekora: „Delija, česma“. Obuzimao me je nemir: tom nepažnjom, tokom poslednjih sati potrošila je više vode nego tokom čitavog svog života. Videla sam je kako pluta potrбуške, u središtu kuhinje, po pozadini od azurne majolike.

Žurno sam se pomerila odatle. Kružila sam po spavaćoj sobi prikupljajući u jednu plastičnu kesu malobrojne predmete koji su mi bili dragi: porodični foto-album, jednu narukvicu, neku njenu zimsku haljinu iz pedesetih godina koja se i meni sviđala. Ostalo su bile stvari koje ni starinari ne bi hteli. Malobrojni komadi nameštaja bili su stari i ružni, krevet joj se sastojao od žičanog okvira i dušeka, čaršav i prekrivač bili su složeni s brižljivošću koju, s obzirom na svoju starost, nisu zavređivali. Iznenadilo me je pak to što je fioka u kojoj je obično držala donji veš bila prazna. Potražila sam korpu s prljavim vešom i pogledala unutra. U njoj nije bilo ničega osim jedne muške košulje dobrog kvaliteta.

Ispitala sam je. Bila je to svetloplava košulja, srednje veličine, nedavno kupljena, izbor mladog čoveka ili čoveka s mladalačkim ukusom. Kragna je bila prljava, ali miris tkanine nije bio neprijatan: miris znoja beše se pomešao s dezodoransom dobre marke. Pažljivo sam je savila i stavila u plastičnu kesu zajedno s drugim stvarima. To nije bio komad odeće koji je pristajao uz odeću koju je nosio ujak Filipo.

Ušla sam u kupatilo. Nije bilo četkice ni paste za zube. Na vratima je visio njen stari svetloplavi bademantil. Toalet-papir je bio na izmaku. Pored šolje se nalazila dopola puna kesa za đubre. U njoj nisu bili otpaci, osećao se pak onaj vonj umornog tela koji se zadržava u prljavom ili starom vešu čija su vlakna decenijama upijala telesne izlučevine. Počela sam da vadim, komad po komad, uz blago gađenje, sav donji veš moje majke: stare gaće, bele i roze, sa brojnim zakrpama i lastišom koji je tu i tamo virio iz rašivene tkanine, poput koloseka na predelima između dva tunela; deformisane i iznošene grudnjake; potkošulje s rupama, haltere za najlon čarape koji su prestali da se koriste pre četrdeset godina i koje je ona uzalud čuvala; grilonke u bednom stanju; zastarele podsuknje koje se već dugo više nisu prodavale, izbledele i s požutelom čipkom.

Amalija, koja se uvek oblačila u dronjke zbog siromaštva, ali i zbog navike da se trudi da deluje neprivlačno, stečene pre mnogo decenija kako bi umirila ljubomoru mog oca, kao da je iznenada odlučila da se otarasi čitave svoje garderobe. Prisetila sam se jedinog komada odeće koji je imala na sebi kad su je izvukli iz vode: prefinjenog grudnjaka, novog-novcatog, sa tri slova V koja su spajala korpe. Sećanje na prizor njenih grudi obuhvaćenih tom čipkom dodatno je pojačavalo moju uznemirenost. Ostavila sam veš razbacan po podu, nisam imala snage da nastavim da ga dodirujem, zatvorila sam vrata i naslonila se na njih.

Uzalud. Čitavo kupatilo me je preskočilo i ponovo se stvorilo pred mojim očima, u hodniku. Amalija je sada sedela na poklopcu klozetske šolje i pažljivo me posmatrala kako se depiliram. Nanosila sam na gležnjeve sloj vrelog voska kako bih ga kasnije, stenjući, odlučnim pokretom skidala s kože. Ona mi je za to vreme pričala kako je kao devojka crne dlake po gležnjevima kratila makazama. Međutim, dlake su joj brzo ponovo izrastale poput bodljikave žice. Čak je i na moru, pre nego što je oblačila kupaći kostim, makazama skraćivala dlake na preponama.

Naterala sam je da proba moj vosak, mada se nećkala. Brižljivo sam joj namazala vosak na gležnjeve, na unutrašnju stranu mršavih, zategnutih butina, na prepone, prebacujući joj, sa oštrinom ničim neizazvanom, to što na sebi ima krppljenu podsuknju. Potom sam joj poskidala vosak dok me je ona posmatrala i ne trepnuvši. Učinila sam to nemarno, kao da sam želela da je izazovem da podnese bol, a ona mi je to dopustila bez protivljenja, kao da prihvata izazov. Međutim, koža nije izdržala. Prvo je poprimila zažarenu crvenu boju a zatim ljubičastu, otkrivajući mrežu popucalih kapilara. „Nije to ništa“, rekla je, „proći će“, dok sam se ja pomalo kajala zbog toga što sam joj učinila.

Još sam se više kajala sad, dok sam snagom volje pokušavala da nateram kupatilo da se vrati na drugu stranu vrata na koja sam se oslanjala leđima. Kako bih to postigla, odvojila sam se od vrata, dopustila sam da u hodniku izbledi prizor njenih modrih nogu i otišla u kuhinju po svoju tašnu. Kad sam se vratila u kupatilo, među gaćama na podu pažljivo sam izabrala one koje su mi delovale u najboljem stanju. Oprala sam se i promenila uložak. Ostavila sam svoje gaće na podu, među Amalijinim. Prošavši pored ogledala nevoljno sam se osmehnula sebi kako bih se smirila.

Ne znam koliko sam vremena provela pored kuhinjskog prozora, slušajući ulični žamor, brujanje mopeda i odzvanjanje tromih koraka po pločniku. Ulicom se širio miris ustajale vode koji se peo uz građevinsku skelu. Bila sam preumorna ali nisam želela da se opružim po Amalijinom krevetu, ni da zatražim pomoć od ujaka Filipa, ni da telefoniram ocu niti da ponovo potražim gospođu De Rizo. Osećala sam sažaljenje prema tom svetu izgubljenih staraca i starica, zbunjenih slikama o sebi samima koje su pripadale davnoj prošlosti, čas u skladu čas u svađi sa senima predmeta i osoba iz minulih vremena. Pa ipak, mučila sam se da ostanem po strani. Bila sam u iskušenju da spajam glasove s glasovima, stvari sa stvarima, činjenice sa činjenicama. Već sam sada osećala kako mi se vraća Amalija, koja je želela da me posmatra dok se mažem kremama, dok nanosim i skidam šminku. Već sam počinjala ozlojeđeno da zamišljam neku njenu tajnu starost tokom koje se po čitav dan igrala sopstvenim telom, kao što bi možda činila u mladosti da moj otac u toj igri nije pročitao želju da se dopadne drugima, pripremu za neverstvo.

5.

Spavala sam ne duže od nekoliko sati, bez snova. Kada sam otvorila oči, soba je bila mračna, a kroz otvoren prozor ulazila je samo maglovita svetlost uličnih lampi koja se širila po jednom delu tavanice. Amalija je bila tamo, poput kakve noćne leptirice, mlada, možda joj je bilo dvadesetak godina, u zelenoj spavaćici, sa stomakom izbočenim zbog podmakle trudnoće. Ležala je na leđima, i mada joj je lice delovalo spokojno, telo joj se grozničavo uvijalo pod naletima bolnih grčeva. Zatvorila sam oči kako bih joj dala vremena da se

odvoji od tavanice i da se vrati u smrt; zatim sam ih otvorila i pogledala na sat. Bilo je dva i deset. Ponovo sam zaspala, ali samo na nekoliko minuta. Zatim sam utonula u obamrlost punu prizora kojima sam protiv svoje volje počela sebi da pričam priču o svojoj majci.

Amalija je, u mom bunovnom stanju, bila crnomanjasta žena bujne kose. Kosa joj se, i kada je ostarila, čak i kada joj je bila puna soli, presijavala poput kože pantera i bila je gusta, vlasi su rasle jedna uz drugu ne otvarajući se ka vetru. Mirisala je na sapun za pranje veša, ne na onaj tvrdi kome je na površini bila utisnuta mera. Mirisala je na tečni sapun, onaj smeđi koji se kupovao u jednom podrumu, tako prašnjavom da sam još uvek osećala svrab u nozdrvama i grlu.

Taj sapun je prodavao jedan debeo i ćosav čovek. Uzimao ga je lopaticom i polagao u debeli žuti karton ostavljajući sa njim i miris znoja i DDT-ja. Ja sam zadihano trčala Amaliji, s fišekom u ruci, duvajući u njega iz sve snage kako bih odstranila miris suterena i tog čoveka; na isti način trčim i sad, sa obrazom na jastuku na kome je spavala moja majka, iako je od tada prošlo mnogo vremena. A ona, ugledavši me kako stižem, već raspušta kosu koja joj se rasipa po licu poput izvajanih spirala a frizura boje ebanovine kao da menja molekularnu strukturu pod njenim rukama.

Kosa joj je bila duga. Amalija ju je uvek puštala, i da bi je oprala nije bio dovoljan sapun, bila joj je potrebna i posuda čoveka koji ga je prodavao u podrumu, u dnu belih stepenica, koje su se belele od pepela ili od ceđi. Gajila sam sumnju da se moja majka, kad umakne mom nadzoru, spušta direktno u bure, uz dozvolu čoveka iz radnje. Zatim se, mokrog lica, okretala ka meni, dok joj je po njemu kapala voda iz česme u našem stanu, crnih trepavica i zenica, obrva iscrtanih ugljenom, tek malo posivelih od pene koja joj se u luku na čelu